

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

CURRICULUM NAȚIONAL

ARIA CURRICULARĂ
LIMBĂ ȘI COMUNICARE

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Clasele X-XII

Chișinău, 2019

Aprobat:

- Consiliul Național pentru Curriculum, proces-verbal nr. 22 din 05.07.2019
- Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 906 din 17.07.2019

COORDONATORI:

- **Angela CUTASEVICI**, Secretar de Stat în domeniul educației, MECC
- **Valentin CRUDU**, dr., șef Direcție învățământ general, MECC, coordonator al managementului curricular
- **Ala NIKITCENKO**, dr., consultant principal, MECC, coordonator al grupului de lucru

EXPERȚI-COORDONATORI:

- **Vladimir GUȚU**, dr. hab., prof. univ., USM, expert-coordonator general
- **Ion GUȚU**, dr. conf. univ., USM, expert-coordonator pe aria curriculară *Limbă și comunicare*

GRUPUL DE LUCRU:

- **Elena RAȚEEVA** (coordonator), dr. conf. univ., US din Taraclia „Gr. Țamblac”
- **Nadejda CARA**, dr. conf. univ., Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM
- **Nadejda GAIDARJI**, dr., grad did. superior, IPLT „M. Guboglo”, r. Ceadâr-Lunga
- **Lilia JELEAPOVA**, grad did. întâi, IPLT Tvardița

ВЪВЕДЕНИЕ

Курикулумът по български език и литература за лицейските класове има **статут** на организационно-методически документ, разработен в съответствие със стандартите за предмета.

Модернизацията му е свързана с необходимостта да се актуализират и хармонизират установките за образованието с променения в социокултурен план свят. Освен това една от целите на модернизацията е да се разтовари съдържанието на обучението, да се фокусират преди всичко компетенциите, докато учебното съдържание да се постави в позицията на средство за тяхното постигане. Курикулумът има за цел да конкретизира образователните задачи и направления поетапно, т. е. по класове. Специфичните компетенции, произтичащи от статута на предмета в учебния план и от познавателно-възпитателните му възможности, се разписват чрез единици на компетенциите, единици на съдържанието и препоръчителни видове дейности. Новото в модернизирания курикулум е максимална интеграция на езиковата и литературна части на курикулума.

Курикулумът се базира върху следните основополагащи документи: *Codul Educației al Republicii Moldova* (2014), *Cadrul de referință al Curriculumului Național* (2017), *Curriculumul de bază: sistem de competențe pentru învățământul general* (2018), *Recomandările Parlamentului European și ale Consiliului Uniunii Europene, privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți* (Bruxelles, 2018).

Курикулумът е отправна точка към една добре осмислена и планирана дейност на учителя и неговите ученици.

Заедно с това той е и **документ за администриране** на предмета *български език и литература*. Успешното ръководене на образователния процес предполага познаване на този и други документи по предмета от **училищното ръководство** с оглед на своевременна помощ и контрол.

Той е основата и за доказване на професионална пригодност при защита на квалификационна степен. Чрез него се проверяват основанията за успехите или неуспехите на лицеистите във всеки етап от тяхното обучение, както и на изхода на лицейското образование при полагане на изпит за степен *бакалавър*.

Курикулумът е съставна част на Националния курикулум и е предназначен, преди всичко за автори на учебници и за учители, които ще преподават дисциплината в лицейски класове.

I. КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА КУРИКУЛУМ ПО ДИСЦИПЛИНАТА

Е осмислена чрез социокултурните и психопедагогичните особености на образователната среда в РМ и се базира върху 1. принципите на конструктивизма; 2. културологичния (лингвокултурологичния) подход; 3. филологическата насоченост.

Основната цел на обучението по български език и литература в лицейските класове е да се постигнат **компетенции**, произтичащи от типа познание и развиващите цели на лицейското образование. Под компетенции следва да се разбира *интегрирана съвкупност от знания, умения, навици и ценностни отношения, хармонизирани с възрастовите особености и познавателните възможности на учениците.*

Понятието компетенции насочва още към действияния характер на постигнатите способности, готови да се проявят резултативно при решаване на проблеми, възникващи в реалната действителност. Базовите компетенции са заложили в стандартите, а всеки лицейски клас е „стъпката“ към тяхното постигане.

Преди всичко трябва да очертаем в социокултурен и в психологопедагогически аспект **профила на лицеиста**, който ще изучава предмета *български език и литература*.

1. Кои характеристики на **социокултурната среда** в Молдова пораждаат мотивацията на лицеиста да изучава този предмет?

Институционално учебният план адресира предмета към лицеистите, принадлежащи към българския етнос в Молдова. Преобладаващата част от тях владеят разговорен български език на равнище диалект, което е и главното основание за тяхната (само)етноидентификация. Все повече лицеисти от български произход свързват своето бъдеще с получаване на образование в българските висши училища – значим практически аспект на мотивацията за учене на български език. Изключително е важен и духовно-нравственият аспект, свързан с такива понятия, като гордост от онаследената култура, гордост, която включва в себе си и отговорността, тази култура да бъде овладяна, оличностена и предадена на поколенията. Именно към това трябва да се стреми лицейското образование, отговорно не само за възпитаването на успешната личност в условията на пазарна икономика, но и за формирането на духовно единна нравствена личност с ревностно отношение към своите корени.

В същото време динамиката на процесите в едно полиетнично общество, каквото е молдовското, налагат съобразяване с някои реалности, имащи пряко отношение към профила на лицеиста, а оттук и към избора на целесъобразни образователни модели. Например, за градската среда, където българското население не живее

компактно и където етническото многообразие е наложило руския език като език на общуване, изучаването на български език се осъществява в неродна езикова среда. При тези обстоятелства на учителя по български език и литература ще му се наложи да прилага методи, характерни за чуждоезиковото обучение. Задачата е да се постигне образователен минимум, разбиран като система от знания за езика, комуникативноречеви умения, идейно-светогледни възгледи за българския език и българската литература.

По друг начин следва да се постави въпросът за изучаването на български език и литература в диалектна среда (интуитивно владение на езика), наречена с известни уговорки „родна“. Работата в училище се насочва към т. н. рационално учене на езика, при което придобитият речев опит в условията на диалектна среда се насочва по посока на овладяване и усвояване на неговата книжовна форма.

При тези условия задачата на учителя е да преобразува, развива и обогатява езика чрез нови социолекти, регистри и кодове в съответствие с книжовната норма и стиловете, в които той функционира.

2. От **психологопедагогически аспект** следва да се отчетат следните реалности:

- Сред учениците и в обществото доминира нагласата, че съвременното училище е изгубило традиционния си образ на водещо в усвояването на знания и умения;
- Ползата от ученето не се вписва в представата на много от лицеистите като път към житейски просперитет;
- Доминиращо хедонистично (стремеж към насладите в живота) отношение към школското битие дотолкова, доколкото то не се оказва на висотата на своето същностно предназначение поради консервативните модели на педагогическо взаимодействие.

Тези, на пръв поглед със знак минус, констатации могат да придобият знак плюс, когато се осъзнаят като основание за коренна промяна в образователната парадигма, имаща за цел да помогне за преодоляване на деструктивното, в голяма степен, отношение на лицеистите към учебния процес. Някои от принципите на **конструктивизма** като нова, съвременна педагогическа парадигма ни се виждат актуални за целта:

- Ученето е търсене и конструиране на значения, което означава, че лицеистите трябва да бъдат провокирани и мотивирани сами да конструират значения;
- Процесът на учене се фокусира върху основни понятия в тяхната взаимосвързаност и обусловеност, а не върху изолирана и самоцелна фактология;
- Съобразяване с менталните модели, които лицеистите ползват, ориентирайки се в света;

- Формиране на мотивация за учене чрез очертаване на пътища за самостоятелно достигане до значимото в противовес на традиционното натрапване на „правилните“ отговори.

Поставени в контекста на предмета *български език и литература*, тези принципи насочват към необходимостта учителят да се откаже да демонстрира подлежащото на усвояване, а да организира активно участие на учениците. Целта е знанията, уменията, способностите да бъдат значими, нужни, важни за самите тях. Обобщено казано конструктивизмът в образованието се разбира като „учене чрез участие“. Необходима е добре промислена и организирана работа върху текста (от различните функционални стилове) с цел проникване, разбиране и усвояване на всички езикови равнища. Погледнато в контекста на предмета *български език и литература*, следва да се заложи на интерактивните методи на обучение.

Очертаните по-горе социокултурни и психолого-педагогически реалии, в контекста на които се полага предметът *български език и литература* в лицейските класове, поставят проблема за търсене на пътища за повишаване на интереса и мотивацията за урочна работа. Такава възможност дава **културологичният подход**, който следва да се приеме като **водец ориентир** както за езиковото, така и за литературното обучение, и по-конкретно – **лингвокултурологичният подход**.

Изхождаме от определението, според което *лингвокултурологията изучава национално-културната семантика на езиковите единици с цел разбирането им в пълнотата на тяхното съдържание и оттенъци, в степен максимално близка за възприемане от носителите на даден език и дадена култура*. (В. В. Воробъев). Основното тук е диалогът между езика и различните прояви и форми на културата. Изследванията са в областта на триадата „език – национална личност – култура“. В задачите на лингвокултурологията влиза изучаването на езика и културата, езика и етноса, езика и народния манталитет, материалната и духовната самобитност на етноса.

Българският етнос в Молдова има двестагодишна история по тези земи. Езикът и обичаите са съхранили неговата самобитност, но условията на етнокултурно взаимодействие са се отразили и върху езика, и върху обичаите. Изучаването на книжовния език и на литературата следва да бъде построено на лингвокултурологичната основа и чрез настояване за сливане на обучението по български език и литература с обществения и културния живот на носителите на езика. Обучението в лицейските класове може да засили интереса към предмета, като потърси отговори на въпроса: „Как българският език „кодира“ модела на българската национална култура (в диаспората и в метрополията)?“ Като осъзнае, че с помощта на лингвокултурологичния подход може да се проникне в дълбинните на смисловите пластове на всяка литературна творба, защото:

- като единица на културата художественият текст дава информация за нея и е средство за предаването ѝ на следващите поколения;
- възприемането на литературния текст също е естетическа дейност, както и създаването му, и разчита на определени способности на езиковата личност сама да открива нови значения, тълкувайки творбата и т.н.¹

Практически погледнато, този подход настоява за вглеждане в смислопоражащата функция на назованото: как конкретната творба изгражда българската етнопредстава, например, за любов, семейство, деца, щастие, хармония; каква символна роля имат антропонимите (имената на човека), топонимите (географски названия), фитонимите, зоонимите и др. за означаване на културния и емоционален опит на българския народ, на неговия ментален свят; как авторът превръща индивида в личност, представена в единението му с общността, в съдействието с националното и общочовешкото битие.

Лингвокултурологичният подход ще е ефективен в съчетание с литературоведския анализ. Ето защо не на последно място се поставя **филологическият подход** в лицейските класове, особено в класовете с хуманитарна насоченост. Понятието *филологическа насоченост* не трябва да се приема в неговите академични измерения, когато се говори за лицейското образование.

Основание за подобна насоченост се открива в:

- наличието в учебната програма на предмети, които са част от хуманитарното познание и културата на етносите, живеещи съвместно в Молдова;
- универсалната същност на езика като средство за общуване в различни сфери;
- полилингвалната насоченост на образованието в лицейските класове;
- наличие на единни понятийни ядра в науките за езика и за литературата: текст, структура на текста, стил и др.;
- възможностите за развитие на речевокомуникативните умения на лицеистите едновременно на уроците по език и литература;

Филологическата насоченост получава опора в следните принципи:

- анализ на стилово маркираните думи и изрази в текстове от различни стилове и създаване на собствени текстове, принадлежащи към даден стил;
- откриване на „случването“ на художествения стил чрез анализ на функционирането на езика в художествената творба на фонетично, морфологично, лексикално и синтактично равнище;
- използване на възможността лексикалната, синтактичната и пр. синонимия да бъде практически овладяна от лицеиста на равнище, достатъчно да се себизрази по най-точния и въздействащ начин;

¹ По-подробно възможностите на лингвокултурологичния подход в обучението на българите от Молдова ще се конкретизират в Гида за учителя.

- запазване на хронологичния принцип при изучаване на автор и произведения със засилено присъствие на монографичния подход, особено в хуманитарните класове;
- внимание към личностното изграждане и развитие на лицеиста, видно през призмата както на етническото самоопределение, така и през призмата на интеркултурното взаимодействие;

Целта на обучението по български език съвпада с целите на хуманитарното образование изцяло и се конкретизира на нивото на задачите. Тази цел е формирането на духовно богата, нравствено ориентирана, творческа личност с развито чувство за национално самосъзнание, с осъзнаване на отговорността пред обществото, с адаптивност към променящите се социални условия, със стремеж към личен успех.

Задачи на езиковото обучение в лицейските класове:

- Приобщаване на учениците към духовното богатство и красотата на родното слово чрез писмените паметници на националната българска култура, художествените произведения, образцовите текстове на устната и писмената реч.
- Развитие на способностите за възприемане, разбиране и интерпретация на съдържанието на текста като условие за възпитаване на любов към родната реч, за формиране на национално самочувствие.
- Формиране на личността като носител на езика, която усеща националната и общочовешката му ценност.
- Овладяване на речевата дейност:
 - а) на рецептивно ниво, помагаша за усвояване на общочовешката култура;
 - б) на продуктивно ниво, развиваща творческия потенциал на езиковата личност.
- Възпитание на отговорно отношение към думата, осъзнаване на красотата и изразителността на родната реч.
- Изучаване на езика като средство за разволя на лингвистичното мислене, на езиковия усет, за по-добро овладяване на езиковата компетенция.
- Формиране на би- (полилингвална) и поликултурна личност въз основа на родния български език и българската култура.
- Усвояване в националното училище (в лицейските класове) на сложното структурно, функционално и естетическо ниво на родния език, а чрез него на съответното ниво и на другите изучавани езици – текст, стил, художествена реч.
- Формиране на психологически предпоставки за възприемане на другите национални езици и култури.

Литературното образование, като част от хуманитарното, предполага натрупване на знания, които формират ценностна система, изграждат култура на общуване. Литературното образование обогатява социалния опит, а следователно и социалната активност на личността. В този смисъл то преследва и общообразователни цели – чрез осмислянето на устойчивите универсални ценности личността изгражда свое критическо отношение към стойностите на човешкото битие. А отношението предполага и съответните поведенчески модели, социално необходими и потребни на личността.

Литературно-културните цели произтичат от спецификата на предметната област. Минимумът литературна компетенция, която следва да придобие лицеистът, се свързва с:

- възприемане и оценяване на фолклора и литературата като национално българско достояние; изграждане на готовност то да бъде усвоено, съхранено и предадено на поколенията;
- изграждане на умение за четене и възприемане на художествен текст адекватно на вложените в него идейно-художествени характеристики;
- овладяване на знания за литературната творба като «моделиращ специфичен условно създаден свят».

Принципи за подбора на литературните произведения за текстуално изучаване:

1. Подбор на автори и текстове от българската литература с оглед на емблематичния им характер за съответния период от историко-литературния процес или за съответното литературно направление. В съпоставителен план се изучават български бесарабски автори, чието творчество е в проблемно-тематична връзка с литературата, създадена в метрополията.
2. Естетическият критерий е водещ при подбора на литературните произведения, нравствено-етичните им внушения и художествената им сила приобщават към националните и общочовешките проблеми, формират ценностна система и екзистенциални модели на поведение.
3. Жанрово многообразие.
4. Монографичното изучаване на автор с цел изграждане на обща представа за мястото му в литературния процес предполага подбор на емблематични за авторския стил литературни творби.
5. Проблемно-тематичен подбор на литературните произведения на един автор или на няколко автора, за да има възможност литературните произведения да се възприемат и да се осмислят като културологични стойности.
6. Страноведчески/културологичен/лингвокултурологичен/принцип.

Изучаването на българска литература в лицейските класове се поставя в по-широк културен контекст. Литературният текст трябва да даде знания за традициите, народопсихологията, историята, материалната и духовната култура на българския народ. Включването на текстовете от румънската и руската литература, от българските автори от Бесарабия подпомага процеса на националната и личностната идентификация. Нарастват възможностите за интеркултурна комуникация.

При правилно конструиран учебен процес и при успешна мотивация на лицеистите за съзнателно и партниращо участие в учебния процес може да се очаква да се проявят възможностите на езиковото и литературното образование за формиране на **ценностни ориентири и поведенчески модели**, адекватни на изискването на съвременния живот за успешна личност – ценна за самата себе си чрез обществената реализация на нейните способности и компетенции. За целта е необходимо предметът *български език и литература* да битува в лицейското образование като сфера, която непрекъснато да поставя формиращата се личност в условията на активно взаимодействие с екзистенциалните ценности.

Взаимодействие, което предполага усвояване на тези ценности и превръщането им в действена личностна позиция. Знаенето на родния език и литература приближава личността до хуманитарното познание, което от своя страна прави възможна срещата с различни култури, а личността става духовно устойчива в своята етноидентификация.

Конкретиката на ситуацията в Молдова налага да се изведе като важно **концептуално положение равнопоставеността между урочна и извънурочна дейност**. Опитът показва, че при участие в извънкласни дейности – празници, вечери, посветени на фолклорен празник или писател, драматизациите, работа по проекти и пр. лицеистите се ангажират активно, много по-уверено и амбициозно. Така естествено, непринудено и в пълнота се изявява **езиковата и литературната личност** – понятие, което концептуализира желаните резултати от родноезиковото и литературното обучение.

II. АДМИНИСТРИРАНЕ НА ПРЕДМЕТА

Статутът на предмета	Дял от курикулума	Клас	Брой часове седмично		Брой часове годишно ²	
			хуманитарен профил	реален профил	хуманитарен профил	реален профил
Майчин език	Език и общуване	X	4	3	136	102
		XI	4	3	136	102
		XII	4	3	136	102

III. СПЕЦИФИЧЕСКИ КОМПЕТЕНЦИИ

1. Демонстрира лична езикова и културна идентичност в европейския и глобален контекст, като проявява цялостност на личността си и достойнство, емпатия и откритост в полилингвалния и мултикултурален свят.
2. Съотнася речевата ситуация с дискурса в лична, ученическа и публична комуникация, като проявява конструктивно отношение и добронамереност.
3. Интерпретира художествени текстове на българската литература, като проявява превърженост към националните и общочовешки ценности.
4. Създава собствени устни и писмени текстове от различен тип на различни информационни носители, като прилага книжовните норми на българския език (граматически, лексически, стилистични) и демонстрира езикова увереност, самостоятелност и оригиналност.
5. Осмисля читателския и езиковия си опит въз основа на емблематичните автори и значими за българската култура творби за личностно развитие в продължение на цял живот, като акумулира естетически и етически усет.

² Може да се променя според календара на учебната година и празниците.

IV. ЕДИНИЦИ НА ОБУЧЕНИЕТО

- * – текстове, предназначени за изучаване в хуманитерен профил;
- ** – текстове, изучавани в гимназиална образователна степен, чиито мотиви, идеи и образи следва да бъдат актуализирани в нов контекст.

X КЛАС		БРОЙ ЧАСОВЕ ПО ГЛОБАЛНИ ТЕМИ
КЛАС	ТЕМИ	
X	Общуване и текст. Езикови средства за създаване на текста. Повторение и разширение. Комуникативна ситуация: участници в общуването, цел и предмет на общуването.	5
	Функционално-смислови типове текст. Повествование, описание, разсъждение. Монолог. Диалогично единство (въпрос – отговор).	6
	Композицията на текста. Абзац. Микротекст. Макротема. Макротекст. Микротема. Тема, подтема (микротема) и ключови думи на текста. Видове свързаност на текста. Основни начини за постигане на свързаност на текста: лексикално повторение, синонимизация, употреба на местоименни думи, съюзи.	10
	Видове съкращения на текста: план, конспект, реферат, анотация.	6
	Изисквания за изработване на литературно съчинение. Подобряване на текста (редактиране). Видове редактиране (повторение и разширение). Правописни и пунктуационни правила, изучени в гимназиалния курс (V–IX клас).	5
	За българското народно творчество – обзор. Мит, митология. Народна приказка. Народни песни. Легенди и предания. Пословици, поговорки и гатанки. Митични песни. Сватбени песни. Трудови и битови песни.	7 хум./5 реал.
	За старобългарската литература – обзор. Български национален литературен процес IX–XX век. Периодизация. Обща характеристика и жанрови особености. Житие, похвално слово. Славянските първоучители Кирил и Методий. <i>От авторска старобългарска литература: Климент Охридски; Книжовният кръг на цар Симеон; Черноризец Храбър; Константин Преславски; *Апокрифна литература – особено: Богомилска книжнина; Книжовното дело на Патриарх Евтимий; Григорий Цамблак.</i>	39 хум./26 реал.

<p>За Възрожденската литература – обзор. Исторически процес. Културен процес. <i>От авторска възрожденска литература: Паисий Хилендарски; Софроний Врачански; Добри Чинтулов; П. Р. Славейков; Любен Каравелов; Христо Ботев.</i> Революционни песни. Понятие за литературно направление. Романтизъм. Реализъм. Лирическа и епическа творба. Тема. Идея. Сюжет и композиция на литературно произведение. Език на художествената литература. Публицистика.</p> <p>Часове за междудисциплинарни дейности.</p>	<p>54 хум./35 реал.</p> <p>4 хум./4 реал.</p>
---	---

СПЕЦИФИЧЕСКИ КОМПЕТЕНЦИИ

1. Демонстрира лична езикова и културна идентичност в европейския и глобален контекст, като проявява цялостност на личността си и достойнство, емпатия и откритост в полилингвалния и мултикултурален свят.
2. Съотнася речевата ситуация с дискурса в лична, ученическа и публична комуникация, като проявява конструктивно отношение и добронамереност.
3. Интерпретира художествени текстове на българската литература, като проявява превърженост към националните и общочовешки ценности.
4. Създава собствени устни и писмени текстове от различен тип на различни информационни носители, като прилага книжовните норми на българския език (граматически, лексически, стилистични) и демонстрира езикова увереност, самостоятелност и оригиналност.
5. Осмисля читателския и езиковия си опит въз основа на емблематичните автори и значими за българската култура творби за личностно развитие в продължение на цял живот, като акумулира естетически и етически усет.

4.2. ЕДИНИЦИ НА КОМПЕТЕНЦИИТЕ, ЕДИНИЦИ НА СЪДЪРЖАНИЕТО, ПРЕПОРЪЧИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ И ПРОДУКТИ

Единици на компетенциите	Единици на съдържанието	Учебна дейност и препоръчителни продукти на обучението
<p>1.1. Коментира ценностите, съхранени във фолклорните текстове.</p> <p>1.2. Назовава основните етнокултурни символи, които изграждат представата за българското като родно.</p> <p>1.3. Познава обичаите и обредите, които народните песни съпровождат</p> <p>1.4. Обяснява ролята на традициите в ценността свят на българина, като осъзнава тяхната универсалност.</p> <p>1.5. Коментира различията между нравствените норми в архаичното време и съвременността.</p> <p>1.6. Разкрива особеностите на митичния свят на българите.</p> <p>1.7. Аргументира различията в етническата и езиковата принадлежност на етносите, живеещи в Молдова като културно богатство на държавата.</p>	<p>Общуване и текст. Езикови средства за създаване на текста. Повторение и разширение. Комуникативна ситуация: участници, предмет и цел.</p> <p>Мит, митология. Народна приказка. Народни песни. Легенди и предания. Пословици, поговорки и гатанки. Митични песни, <i>Слънце и Грозданка</i>; Сватбени песни; Трудови и битови песни <i>У Недели слънце греє</i>. Функционално-смислови типове текст: повествование, описание, разсъждение. Монолог. Диалогично единство (въпрос – отговор).</p> <p>Български национален литературен процес IX-XX век. Периодизация. Обща характеристика и жанрови особености. Славянските първоучители Кирил и Методий. Климент Охридски, <i>Похвално слово за Кирил Философ</i>. Черноризец Храбър. <i>За буквите</i>. *Константин Преславски, <i>Азбучна молитва</i>.</p> <p>Композицията на текста. Абзац. Микротекст. Микротема. Макротекст. Макротема. Тема, подтема (микротема) и ключови думи на текста.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да прочете изразително откъс от приказка или народна песен; - Да подготви презентация на обред от своето населено място, който се съпровожда от народна песен; - Да направи запис и анализ на трудова песен от информатор от своето село/град; - Да опише поетическата прелест и привлекателност на образите в митичните песни; - Да анализира образа на Грозданка от митичната песен „Грозданка и слънцето“ като идеална българска мома от традиционния български свят. - Да съпоставя мотиви, образи и идеи във фолклора на различните етноси, като извежда специфичното и общото; - Да подготви съобщение с исторически преглед на празника на българската азбука и славянската писменост; - Да направи презентация за Възрожденския образ на родното, българското в поетическите творби на Добри Чинтулов, Петко Р. Славейков, Любен Каравелов и Христо Ботев. - Да определя признаците на речевата ситуация, предложена от учителя или в текста; - Да открива признаците на книжовната или разговорната реч в текста; - Да определя признаците на текст описание, повествование, разсъждение;

<p>1.8. Оценява делото на славянските първоучители Кирил и Методий в общоевропейски мащаб.</p> <p>1.9. Възприема Българското възраждане като исторически и културен процес, „като най-българското време“.</p> <p>2.1. Използва необходими езикови средства при устно обичуване, като отчита речевата ситуация (адресат, тема, цел на общуването и др.).</p> <p>2.2. Построява монологичен текст (като публично изказване).</p> <p>2.3. Участва в диалога, като спазва диалогичното единство.</p> <p>2.4. Определя макротемата и смисловите части на текста: микротемата, тематични блокове.</p> <p>3.1. Познава основните жанрове, теми и заглавия от българското народно творчество.</p> <p>3.2. Познава обичаите и обредите, които народните песни съпровождат.</p> <p>3.3. Анализира развойните тенденции в старобългарските литературни жанрове.</p>	<p>* „Ходене на Богородица по мъките“ или <i>Видение Исаево</i>. Григорий Цамблак, <i>Похвално слово за Евтимий</i>.</p> <p>Видове свързаност на текста. Основни начини за постигане на свързаност на текста: лексикално повторение, синонимизация, употреба на местоименни думи, съюзи.</p> <p>Българското възраждане като исторически и литературен процес. П. Хилендарски, <i>История Славянобългарская</i>.</p> <p>*С. Врачански, <i>Из Житие и страдания грешного Софрония</i>. Д. Чинтулов, <i>Къде си, вярна ти любов народна? Стани, стани, юнак балкански</i>. Български юнаци. <i>Вятър ечи, Балкан стене</i>.</p> <p>Видове съкращения на текста: план, конспект, реферат, анотация.</p> <p>П.Р. Славейков, <i>„Не лей ми се, *Жестокоста ми се сломи</i>, (контекстово: <i>**Изворът на Белоногата</i>)</p> <p>Л. Каравелов, <i>Из Български от старо време</i>.</p> <p>Изисквания за изработване на литературно съчинение. Подобряване на текста (редактиране).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да опознава и отделя тематично-структурните части на текста: микротекст (абзац), тематичен блок; - Да създава монолог в устна форма (повествование, описание, разсъждение); - Да участва в дискусия, като спазва диалогично единство; - Да обсъжда основните приказни мотиви и видове народни песни. - Да представи устно многообразието на тематиката на народните песни; - Да определя темата на възприемания текст; - Да отделя на частите на текста – смисловите и структурните; - Да създава литературно-публицистичен текст по идеи и образи от старобългарската литература; - Да открива ключовите думи в текста; - Да определя средствата и начина на свързването на текста: ключови думи, лексикално повторение, синонимизация, синтактичен паралелизъм; - Да използва синонимизация за разнообразяване на текста и за смислово разширяване и уточняване; - Да прослуша и анализира изразително изпълнен текст, като даде оценка; - Да извършва наблюдения над интонационните особености в различните типове реч, в различните стилове и жанрове; - Да разработи устно аргументативен текст; - Да коментира основните мотиви в приказка или народна песен;
---	--	---

<p>3.4. Характеризира мирогледните и жанрови особености на старобългарската литература.</p> <p>3.5. Разкрива личността на старобългарския писател.</p> <p>3.6. Демонстрира знания относно книжовните школи и книжовниците по време на първата и втората българска държава.</p> <p>3.7. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.</p> <p>3.8. Дава оценка на просветителските и революционни идеи, определящи мирогледната същност на българските възрожденци.</p> <p>3.9. Акумулира необходимата информация за добро разбираемо на художествен текст от:</p> <ul style="list-style-type: none"> - заглавие, сюжет, време, място, контекста, герои, основни събития, ред на събитията. <p>3.10. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.</p> <p>4.1. Създава текст повествование, описание, разсъждение по дадена тема или тема по избор.</p>	<p>Видове редактиране (повторение и разширение). Правописни и пунктуационни правила, изучени в гимназиалния курс (V–IX клас).</p> <p>Хр. Ботев, <i>До моето първо либе</i>, <i>На прощаване</i>, <i>Моята молитва</i>, <i>*Смешен плач</i>. (контекстово: <i>**Майце си</i>, <i>**Хаджи Димитър</i>, <i>**Обесването на Васил Левски</i>)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да изтъкне и опише мита, пресъздаден от народния разказвач в народната песен; - Да интерпретира идейно-емоционалното съдържание на фолклорен жанр; - Да наблюдава словото във фолклора и да прави изводи относно типичните изразни средства; изводи за значението на зооморфните образи; - Да посочи периодите в българския литературен процес; - Да коментира проявата на християнския светоглед в старобългарската литература. - Да използва житийната литература като източник на знание за личностите на Кирил и Методий; - Да приведе примери от стила на старобългарската творба в подкрепа на своето виждане за същността на старобългарския писател; - Да съпоставя и прави изводи за ролята на християнския мироглед при подбора на изразните средства в българската иконопис, църковна архитектура, старобългарските ръкописи; - Да подбере самостоятелно факти, разкриващи разпространението на старобългарската литература през Средновековието; - Да съпоставя идеите на Българското възрождане с европейските просветителски идеи; - Да свързва жанровите предпочитания с идеите на Възраждането; - Да назове лирическите и епическите жанрове през Възраждането; - Да открие и назове темата и идеята на литературното произведение;
---	---	---

<p>4.2. Използва различни видове на съкращението на текста, като написва реферат, тезиси, план.</p> <p>4.3. Пише анотация на текста.</p> <p>4.4. Създава свой текст върху прочетеното – пише есе, съчинение, отговор на литературен въпрос.</p> <p>4.5. Използва различни начини на редактирането на текста.</p> <p>4.6. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.</p> <p>5.1. Осмисля основните ценности на националната общност и ги открива в изучаваните произведения.</p> <p>5.2. Осъзнава ролята на християнството в създаването на европейския културен модел.</p> <p>5.3. Инициира творческо участие в урочната и извънурочната дейност.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да наблюдава и прави изводи за стилово-езиковите особености на произведенията и да определя функцията им; - Да подбере и представи произведения от съвременната литература, в които се интерпретират възрожденски идеи и личности; - Да съпостави лексиката на възрожденска творба със съвременния български книжовен език; - Да коментира автора и неговото творчество в контекста на литературното време; - Да коментира новаторската същност на История славянобългарская и характеризира Паисий като личност от нов тип; - Да наблюдава и прави изводи за композицията на лирическа и епическа творба; - Да сравнява и коментира спецификата на лирическите и епическите образи във възрожденските творби; - Да възпроизвежда или анализира съдържанието на текста по план; - Да пише реферат (за българските митични образи; за делото на старобългарските книжовници; за личностите на Българското възрождане; за участите и ролята на бесарабските българи във възрожденските процеси); - Да пише анотацията на текста; - Да разкрива съдържанието на текста по анотация; - Да пише есе или съчинение по дадена литературна или свободна тема; - Да разсъждава писмено относно разпространението на старобългарската литература сред славянския свят и значението; - Да редактира собствен и чужд текст;
---	--

- Да пише интерпретативно съчинение по алгоритъм;
 - Да се упражни в създаването на микротези и микротекстове като основа за създаване на интерпретативно съчинение;
 - Да оразличи темите за литературно-научно и литературно-публицистично съчинение;
 - Да резюмира писмено литературно-критическа статия;
 - Да систематизира периодите в българския литературен процес; подпериодите в развитието на възрожденската литература;
 - Да извежда народо-психологически идеи от литературните текстове;
 - Да пише информационна бележка и репортаж;
 - Да подбира материали и пише сценарий за празника (*Лазаруване, Гергьовден, 24 май*);
 - Да покаже чрез слово и действие овладени поведенчески модели в духа на нравствените ценности на българския етнос;
 - Да покаже чрез слово и действие уважително отношение към самобитната култура на другите етноси.
- Продукти:**
- текст монолог, съответстващ по стил и жанр на речевата ситуация;
 - Диалог;
 - съставен текст по дадена тема и ключови думи;
 - съставен план на текста;
 - реферат;
 - есе;
 - анотация;
 - съчинение на литературна тема;
 - съчинение на свободна тема;
 - редактиран свой или чужд текст.

СПИСЪК НА ПРЕПОРЪЧВАНИ ТВОРБИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ИЗУЧАВАНЕ В X КЛАС

Българско народно творчество. Митични песни, *Слънце и Грозданка*; Сватбени песни; Трудови и битови песни, *У недини слънце грее*.

Климент Охридски, *Похвално слово за Кирил Философ*; **Черноризец Храбър**, *За буквите*; ***Константин Преславски**, *Азбучна молитва*; ***Апокриф „Ходене на Богородица по мъките“** или *Видение Исаево*; **Григорий Цамблак**, *Похвално слово за Евтимий*

Паисий Хилендарски, *История Славянобългарская*; ***Софроний Врачански**, откъс от *Житие и страдания грешного Софрония*; **Добри Чинтулов**, *Къде си, вярна ти любов народна? Стани, стани, юнак балкански. Българи юнаци. Вятър ечи, Балкан стене*; **П.Р. Славейков**, **Не пей ми се, *Жестокостта ми се сломи, (**Изворът на Белоногата)*; **Любен Каравелов**, откъс от *Българи от старо време*; **Христо Ботев**, *На прощаване, До моето първо либе, Пристанала, * Смешен плач; (**Майце си; **Хаджи Димитър, **Обесването на Васил Левски, **Моята молитва)*.

СПИСЪК НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЗА РЕЦИТИРАНЕ НАИЗУСТ

- „Азбучна молитва“ от Константин Преславски;
- Текст от Чинтулов по избор;
- Откъс от „Българи от старо време“ от Любен Каравелов (2 част: *Обичам те, мое мило Отечество...*);
- „На прощаване“ от Христо Ботев (откъс).

XI КЛАС		БРОЙ ЧАСОВЕ ПО ГЛОБАЛНИ ТЕМИ
КЛАС	ПРИМЕРНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЧАСОВЕТЕ СПОРЕД ЕДИНИЦИТЕ НА СЪДЪРЖАНИЕТО	ТЕМИ
XI	<p>Речева ситуация. Стил. Стилистична норма в речта. Фразеология и стилистика. Словообразуване и стилистика. Морфология и стилистика. Синтаксис и стилистика.</p> <p>Официално-делов стил.</p> <p>Разговорен стил.</p> <p>Стил и художествена литература.</p> <p>Българската литература от Освобождението до Първата световна война – обзор.</p> <p><i>От авторска литература след Освобождението до Първа световна война: И. Вазов, А. Константинов, П. П. Славейков, Е. Пелин.</i></p> <p>Историколитературен процес. Реализъм. Роман. Литературен характер. Фейлетон. Сарказъм. Литературен кръг „Мисъл“.</p> <p>Български символизъм – обзор.</p> <p><i>Първите прояви на символизма в българската литература. Автори: П. Яворов, Д. Дебелянов.</i></p> <p>Символизъм. Индивидуализъм. Любовна лирика. Елегия. Фронтובה лирика.</p> <p>Часове за междудисциплинарни дейности (по 2 часа преди зимна и лятна ваканция)</p>	<p>6</p> <p>8</p> <p>4</p> <p>6</p> <p>8</p> <p>80 хум./55реал.</p> <p>20 хум./11реал.</p> <p>4 хум./4реал.</p>

СПЕЦИФИЧЕСКИ КОМПЕТЕНЦИИ

1. Демонстрира лична езикова и културна идентичност в европейския и глобален контекст, като проявява цялостност на личността си и достойнство, емпатия и откритост в полилингвалния и мултикултурален свят.
2. Съотнася речевата ситуация с дискурса в лична, ученическа и публична комуникация, като проявява конструктивно отношение и добронамереност.
3. Интерпретира художествени текстове на българската литература, като проявява превърженост към националните и общочовешки ценности.
4. Създава собствени устни и писмени текстове от различен тип на различни информационни носители, като прилага книжовните норми на българския език (граматически, лексически, стилистични) и демонстрира езикова увереност, самостоятелност и оригиналност.
5. Осмисля читателския и езиковия си опит въз основа на емблематичните автори и значими за българската култура творби за личностно развитие в продължение на цял живот, като акумулира естетически и етически усет.

Единици на компетенциите	Единици на съдържанието	Учебна дейност и препоръчителни продукти на обучението
<p>1.1. Осъзнава ролята на творчеството на Иван Вазов за историческата памет на българския народ.</p> <p>1.2. Коментира образа на Бай Ганьо като българската културологема, отразяваща нарушен баланс на традиционните български представи за правата и задълженията.</p> <p>1.3. Познава спецификата на модерните идеи в българската литература и пътищата за тяхното проникване в литературата.</p> <p>1.4. Знае имена на автори модернисти и основните им произведения.</p> <p>2.1. Прилага при общуване принципа на сътрудничество, осигуряващ резултатно речево поведение.</p> <p>2.2. Усвоява дискурсът (способност за разбиране), като процес на създаване на текст/словесен израз на мисълта в комуникативния акт – размяна на информация.</p> <p>2.3. Съобразява езиковия си изказ с различни типове ситуации на общуване (официална комуникация, академична комуникация, общуване чрез медия, неформално културно общуване).</p>	<p>Речева ситуация. Лексика и стилистика. Стилистическа разграниченост на думите в съвременния български език.</p> <p>Стил. Стилистична норма в речта.</p> <p>Стилове на съвременния български книжовен език. Функционални особености. Нормата във всеки стил. Стилистичната грешка като нарушаване на нормата.</p> <p>Иван Вазов в българската литература. Биография. Обща характеристика на творчеството му. <i>На майка ми, На България, Епопея на забравените (Левски, Кочо), Дядо Йоцо гледа, Под игото (Гост, *Отново у Маркови, Радни вълнения, Представлението, *Силистра-Йолу, Пиянството на един народ, *Победителите угощават победените), При Рилския манастир, Навото гробище над Сливница, *Елате ни вижте, Моите песни, (контекстове: **Една българка, **Иде ли?, **Немили-недраги, *Българският език).</i></p> <p>Разговорен стил: сфера на употребата. Основни черти на разговорния стил.</p> <p>Жанрове: беседа, неслужебен телефонен разговор, частно/електронно писмо, личен дневник.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да обясни защо Иван Вазов определят като патриарх на българската литература, а неговото творчество – художествен летопис на българите; - Да назове и коментира ключови български ценности поред Иван Вазов; - Да избреди основните мотиви и акценти от стихотворението „Българският език“; - Да назовава имената на героите от „Епопея на забравените“, като български сакрален списък; - Да аргументира с примери всяко положение от самопреценката на Иван Вазов в юбилейната му реч; - Да дискутира относно патоса на Бай Ганьо в чужбината: „Булгар, Булгар съм...“; - Да коментира дали са български моделите на поведението на Бай Ганьо в Европа; - Да сравни и коментира символистични и експресионистични творби; - Да различи символистични творби и представи такива от руската и универсална литература; - Да коментира европейския контекст на българския символизъм и експресионизъм - Да използва адекватно в конкретно езиково общуване между лица формулите за вежливост и формите за учтивост в зависимост от комуникативната цел; - Да избира различни реторични стратегии на общуване с оглед на цели, аудитория и тип комуникативна ситуация; - Да формулира устно собственото становище, тези и антитези;

<p>2.4. Участва в дискусия или дебат –самостоятелно или в екип, като проявява толерантност към другите участници.</p> <p>2.5. Извлича и използва информация от разговорни текстове при решаване на комуникативна задача.</p> <p>2.6. Познава спецификата на литературния период, обхващащ времето от Освобождението до Първата световна война.</p> <p>2.7. Разказва биографиите на писателите.</p>	<p>Активна употреба на експресивна лексика и други езикови средства (междуметия частици и др). Разговорни синтактични средства (непълни изречения, свободен ред на думите и др.).</p> <p>Алеко Константинов. Биография. *Фейлетонът <i>Страст</i>, (контекстово: **<i>Пази, боже, спяло да прозледа, Бай Ганьо</i>).</p> <p>Стил и художествената литература. Понятие за стила на художествена литература. Основни черти на художествената реч: образни езикови средства, стилистично разнообразие (отразяване на различни функционални стилове). Свобода в използването на всички езикови възможности на българския език, индивидуален стил на автора. Звукови средства на изразителността в художествената литература.</p> <p>Пенчо Славейков. Биография. Кръгът „Мисъл“.</p> <p><i>Ралица</i>, (за самост. четене: *<i>Во стайката пръска аромат</i>), (контекстово: **<i>Луд гидия, **Неразделни</i>).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да подбира аргументи и контрааргументи, като използва интонацията, логическото ударение, паузите, жеста, мимиката и позата с реторична цел; - Да участва в беседа, диалог, в дискусия и да умее да оспори мнение, различно от своето, като проявява толерантност и учтивост в общуването; - Да работи с правоговорен и правописен речник; - Да предава съдържанието на текстове от различни стилове, като спазва правоговорните правила, съобразява интонацията и силата на гласа си с изискванията на съответната комуникативна ситуация; - Да спазва признаците на стиловата принадлежност на текста; - Да покаже ориентация в спецификата на изучавания литературен период; - Да съпостави отделните подпериоди по определени критерии; - Да преразкаже откъси от Вазови творби; - Да назове имената на Вазови герои и мястото им в повествованието; - Да съпостави Вазови лирически и лироепически творби по дадени критерии; - Да съпостави естетическите възгледи на Вазов и Пенчо Славейков; - Да спазва нормите на книжовния изговор при свои публични изказвания; - Да назовава сферата на употреба, основните черти и жанровете на разговорния стил; - Да демонстрира в текст по кои езикови средства разговорния стил се отличава от други стилове; - Да разпознава и да използва стилово маркираните езикови средства в разговорния стил;
<p>3.1. Обсъжда основни теми, идеи и жанрове в творчеството на твореца.</p> <p>3.2. Коментира особеностите на историческото време, когато твори писателят, и произведението му, в които то е пресъздадено.</p> <p>3.3. Разкрива особеностите на Вазовото разказваческо изкуство.</p> <p>3.4. Възприема творчеството на поета Иван Вазов в единството на неговите граждански и интимни мотиви.</p> <p>3.5. Разбира спецификата на фигурите и тропите на художествената реч и познава значението на понятията като метафора, метонимия, алегория, хипербола и др.</p>	<p>Преносна употреба на думите. Тропите в езика на художествената литература (епитети, алегория, олицетворение, хипербола, метафора, метонимия).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да демонстрира в текст по кои езикови средства разговорния стил се отличава от други стилове; - Да разпознава и да използва стилово маркираните езикови средства в разговорния стил;

<p>3.6. Разбира комуникативната структура на художествената творба и обяснява връзките между нейните участници.</p>	<p>Стилистична роля на синтактичните фигури (градация, инверсия, оксиморон).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да произнася тържествено слово (реч) с оглед на интонацията и нейните компоненти: темп, ритъм, мелодика, пауза, логическо ударение; - Да работи със записи на разговорна реч, като наблюдава и коментира отклоненията от правоговорните норми;
<p>3.7. Разпознава различни езикови регистри при разчитане на смисъла на чужди текстове.</p>	<p>Елин Пелин, Биография. <i>Ветрената мелница</i>, *<i>Гераците</i>, <i>Занемелите камбани</i>, <i>Самодивските скали</i>, (контекстово: **<i>На браздата</i>, **<i>Андрешко</i>, **<i>Косачи</i>, **<i>Сиромашка радост</i>).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да определя и назова в официална или в неофициална обстановка протича диалога;
<p>3.8. Анализира тематичното многообразие в разказите на Елин Пелин.</p>	<p>Стилове на произнасянето: книжовен, разговорен. Стилистични функции на ударението. Стилистическа разграниченост на думите в съвременния български език. Фразеология и стилистика.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да търси, анализира и синтезира информация, обработва я и я използва за решаване на комуникативни задачи;
<p>3.9. Коментира естетическите възгледи на твореца и основния метод на неговото творчество.</p>	<p>Експресивността на фразеологизмите. Словообразуване и стилистика. Словообразователни морфемни отговорен и книжовен стил.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да използва адекватно различни източници, включително и на електронен носител, за обогатяване на речника с нови думи и с нови значения на познати думи;
<p>3.10. Анализира сюжета, композицията и образите в лиро-епическа творба.</p>	<p>Морфология и стилистика. Стилистика на служебните части на речта. Синтаксис и стилистика. Синтактична синонимия.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да познава някои реторични похвати за убеждаване (активна употреба на експресивна лексика) и избира своя стратегия с оглед на конкретна комуникативна ситуация;
<p>3.11. Извлича художествения смисъл на конкретно литературно произведение във връзка с неговото място в творчеството на писателя и в общочовешки план.</p>	<p>Пейо Яворов. Биография. <i>Градушка</i>, <i>На нивата</i>, <i>Хайдушки песни</i>, <i>Интимна лирика</i>: <i>Две хубави очи</i>, <i>На Лора</i>, (контекстово: **<i>Арменци</i>, **<i>Заточенци</i>).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да използва някои универсални стереотипи, характерни при общуване по телефон, на гости; - Да моделира, конструира различни варианти на електронно писмо в зависимост от адресата и целта; - Да слуша и предава информация на съучениците си, получена от различни информационни източници/радио, телевизия, кино, интернет и др.; - Да изследва и направи извод за активната употреба на експресивната лексика от различни жизненни ситуации, като отговор на въпрос; - Да слуша диалозите (виртуален телефонен разговор) на съучениците, като коментира достойнствата и слабостите и ги оценява;
<p>4.1. Различава понятията индивидуален стил и функционален стил.</p>	<p>Пейо Яворов. Биография. <i>Градушка</i>, <i>На нивата</i>, <i>Хайдушки песни</i>, <i>Интимна лирика</i>: <i>Две хубави очи</i>, <i>На Лора</i>, (контекстово: **<i>Арменци</i>, **<i>Заточенци</i>).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да използва някои универсални стереотипи, характерни при общуване по телефон, на гости; - Да моделира, конструира различни варианти на електронно писмо в зависимост от адресата и целта; - Да слуша и предава информация на съучениците си, получена от различни информационни източници/радио, телевизия, кино, интернет и др.; - Да изследва и направи извод за активната употреба на експресивната лексика от различни жизненни ситуации, като отговор на въпрос; - Да слуша диалозите (виртуален телефонен разговор) на съучениците, като коментира достойнствата и слабостите и ги оценява;
<p>4.2. Сравнява и анализира гледни точки при четене на текстове от различни функционални стилове.</p>	<p>Функционални стилове на речта. Сфера на употребата и основни черти на официално-деловия стил.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да използва някои универсални стереотипи, характерни при общуване по телефон, на гости; - Да моделира, конструира различни варианти на електронно писмо в зависимост от адресата и целта; - Да слуша и предава информация на съучениците си, получена от различни информационни източници/радио, телевизия, кино, интернет и др.; - Да изследва и направи извод за активната употреба на експресивната лексика от различни жизненни ситуации, като отговор на въпрос; - Да слуша диалозите (виртуален телефонен разговор) на съучениците, като коментира достойнствата и слабостите и ги оценява;
<p>4.3. Разпознава съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на разговорния стил.</p>	<p>Функционални стилове на речта. Сфера на употребата и основни черти на официално-деловия стил.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да използва някои универсални стереотипи, характерни при общуване по телефон, на гости; - Да моделира, конструира различни варианти на електронно писмо в зависимост от адресата и целта; - Да слуша и предава информация на съучениците си, получена от различни информационни източници/радио, телевизия, кино, интернет и др.; - Да изследва и направи извод за активната употреба на експресивната лексика от различни жизненни ситуации, като отговор на въпрос; - Да слуша диалозите (виртуален телефонен разговор) на съучениците, като коментира достойнствата и слабостите и ги оценява;
<p>4.4. Владее нормите на съвременния български книжовен език и редактира отклоненията от тях.</p>	<p>Функционални стилове на речта. Сфера на употребата и основни черти на официално-деловия стил.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да използва някои универсални стереотипи, характерни при общуване по телефон, на гости; - Да моделира, конструира различни варианти на електронно писмо в зависимост от адресата и целта; - Да слуша и предава информация на съучениците си, получена от различни информационни източници/радио, телевизия, кино, интернет и др.; - Да изследва и направи извод за активната употреба на експресивната лексика от различни жизненни ситуации, като отговор на въпрос; - Да слуша диалозите (виртуален телефонен разговор) на съучениците, като коментира достойнствата и слабостите и ги оценява;

<p>4.5. Различава факти от мнения и умее да борави с тях с оглед на комуникативните си намерения.</p> <p>4.6. Създава текстове с аналитична, тълкувателна насоченост.</p> <p>4.7. Създава есе по граждански проблем.</p> <p>4.8. Създава набор от текстове документи, необходими за социалната реализация на зрелостниците.</p> <p>4.9. Редактира свой и чужд текст, като го усъвършенства по отношение на съдържанието, точността на изказа и правописа, синтаксиса и стилистиката.</p>	<p>Жанрове на официално-деловия стил: закон, указ, заявление (молба), характеристика, автобиография, пълномощно, протокол и т.н. Езикови признаци на официално-деловия стил.</p> <p>Димчо Дебелянов, Помниш ли, помниш ли, Скрити волли, Аз искам да те помня есе така, Един убит, *Сиромашна песен.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да напише и коректно оформи текст, адресиран към някого – частно писмо, като използва непълни изречения; - Да прилага при общуване принципа на сътрудничество, осигуряващ резултатно речево поведение; - Да определи жанровата специфика на Алековите творби; - Да разкаже за прототипите на Бай Ганьо; - Да подбере и интерпретира ролята на фразеологичните единици в „Бай Ганьо“; - Да прави справка за значението на даден езиков или литературен термин (езикова категория, фигура на речта, тропите в езика, жанр и пр.) в учебен енциклопедичен речник на термините по български език и литература; - Да прави тълкуване, коментар, дава/има мнение за образните езикови средства на художествената реч; - Да събира, анализира и съпоставя литературна информация от различни източници; - Да открива тропите и стилистичните фигури в изучавани текстове и коментира техния смисъл и въздействието във връзка с цялата творба; - Да подбере изказвания на съвременниците на Пенчо Славейков за личността му и за списание „Мисъл“; - Да наблюдава и интерпретира спецификата при изграждане на образите в Ралица; - Да коментира ролята на изразните средства за смисловите внушения; - Да анализира различните структурни елементи на художествената творба с оглед цялостното ѝ въздействие;
<p>5.1. Съпоставя български текстове, създадени от автори в България, с текстове на българи от Бесарабия, с текстове от румънската и руската литература.</p> <p>5.2. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит и спрямо познанията, които има за гражданското общество.</p> <p>5.3. Познава развитието на българската литература като част от европейския литературен процес и националната обществена и културна история.</p>		

<p>5.4. Използва мултимедия за представяне на продукти от изпълнение на конкретна задача – изследователска, комуникативна или творческа.</p> <p>5.5. Извършва наблюдение над художествената реализация на постановяните теми и мотиви в произведения от различни периоди и автори.</p> <p>5.6. Ситуира изучавана литературна творба в породилата я културна система и я анализира в съответствие с присъщата ѝ културна и художествена норма.</p> <p>5.7. Открива и коментира връзката между художествения смисъл на литературното произведение и житейските проблеми, които стоят пред личността.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да обвързва знанията си за поетиката на различните европейски школи с характерното за тях езиково изграждане на творбите; - Да проучва стиловите особености на отделно произведение, писател, школа, направление и др.; - Да посещава кино, театър, срещи с творчески хора и коментира изразните средства, чрез които въздействат различните изкуства; - Да преразкаже откъси от разказите на Елин Пелин; - Да подбере и опише природни картини от разказите на Елин Пелин; - Да характеризира света на българското село, изобразен в творбите на Елин Пелин; - Да покаже разбирането на същността на нормите на съвременния български книжовен език; - Да разграничи теоретически и да използва адекватно в речта си понятията стилистична норма и стилистична грешка; - Да обясни спецификата на граматичните норми на морфологично и на синтактично равнище; - Да организира дебати и да участва в тях; - Да резюмира вече казаното в хода на дебатите; - Да участва в беседа по съдържанието на урока; - Да изгражда цялостно изказване, като се придържа към темата на урока; - Да обяснява същността на синтактичната синонимия; - Да разкаже за гражданската позиция на Яворов, като я обвърже с творчеството му; - Да изложи факти от живота на Яворов, имащи пряко отношение към психологията на творчеството му; - Да назове социалните мотиви в поезията на Яворов; - Да открие и назове философските мотиви в поезията на Яворов;
--	--

- Да сравни лирически мотиви в различни творби от интимната лирика на Яворов;
- Да търкува лексикалното и граматичното значение на думата в текста;
- Да редактира и оценява при работа в екип собствени съчинения (образно писане) с оглед на уместната употреба на синоними, фразеологизми, пунктуация и граматика;
- Да изпълнява задачи, свързани с употребата и значението на фразеологични словосъчетания;
- Да редактира грешки в ученически текстове от официално –деловия стил/ от различни информационни носители/;
- Да формулира съдържание на текстове от официално –деловия стил (заявление (молба), характеристика, автобиография, пълномощно), като подбира и структурира елементи от различни източници на информация;
- Да подготвя и създава набор от текстове документи, необходими за социалната реализация на зрелостниците (при продължаване на образованието; пристъпване на работа: CV (curriculum vitae), пълномощно, заявление (молба), като използва уместно речеви етикетни формули при електронно общуване;
- Да се запознае практически с различни документи, свързани с продължаване на образованието или постъпване на работа;
- Да планира, структурира, композира и графично оформя официално – делов текст, който създава;
- Да участва в тематични конкурси: (написване на автобиография CV (curriculum vitae));
- Да осмисля и анализира грешките си, изработва си стратегия за тяхното преодоляване, прави добра самооценка;
- Да привлича илюстративен материал по тема от интернет;

- Да обогатява самостоятелно речника си;
- Да ползва модерни източници на информация, от различни електронни средства за информация;
- Да участва в литературни прояви със свои текстове (интерпретативни или творчески);
- Да участва в състезания, конкурси, олимпиади, радио- и телевизионни предавания със свои разработки;
- Да създава собствени текстове, предназначени за вестници, списания или за участие в литературни курси;
- Да събира информация от интернет, в библиотека и т.н. по поставен проблем;
- Да отговаря на въпроси по съдържанието, конфликтите, образите и поетическите мотиви на литературното произведение;
- Да съпостави лирически мотиви в различни творби на Дебелянов;
- Да коментира значението на думите – като основно значение и като контекстуална употреба;
- Да назовава автори и творби от съответния литературен период или направление;
- Да прави анализ на епически и лирически творби;
- Да открива типичното и индивидуалното в образ на литературен герой;
- Да наблюдава и анализира поетически мотиви и образи;
- Да коментира отношението естетически и нравствен идеал;
- Да извърши наблюдение над способите за изявяване на лирическо съзнание, лирически герой, лирически „аз“, лирически говорител;
- Да коментира елегите на Дебелянов и спецификата на лиричното в творчеството му;
- Да съпостави български текстове, създадени от автори в България с текстове на българи от Бесарабия, с текстове от румънската и руската литература;

- Да съпостави и коментира класически и съвременни литературни произведения, близки по тематика;
- Да извършва наблюдение над стилистичните особености на символистични творби и ги съотнесе към естетиката на символизма;
- Да участва в дискусии;
- Да напише интерпретативно съчинение от различни жанрове;
- Да изразява личностно отношение към обсъжданите литературни проблеми;
- Да участва в планирането и реализацията на извънкласна дейност, свързана с българската литература;
- Да мотивира индивидуалния си читателски избор, като посочва актуалната за него проблематика и съдържание, увлекателност на сюжета, рецептивни нагласи по отношение на различни жанрове и автори и пр.

Продукти:

- Дебати. Теза/антитеза. Аргумент/контраргумент;
- Собствен аргументативен текст в жанра на есето;
- Набор от текстове документи, необходими за социалната реализация на зрелостниците (при продължаване на образованието; при постъпване на работа: жанрови форми интервю при кандидатстване, конкурсно есе, CV (curriculum vitae), пълномощно, заявление (молба). Частно/електронно писмо, личен дневник, телефонен разговор;
- Анализ на литературна творба в породилата я културна система в съответствие с присъщата ѝ културна и художествена норма;
- Самостоятелен подбор на четива и популярни информационни източници за книжовната продукция;
- Събира литературна информация от различни източници и я организира във вид, подходящ за конкретната задача.

СПИСЪК НА ПРЕПОРЪЧВАНИ ТВОРБИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ИЗУЧАВАНЕ В 11. КЛАС

1. **Иван Вазов.** *На майка ми, На България, Епопея на забравените* – Левски, Кочо; *Дядо Йоцо гледа, Под игото* (Гост, *Отново у Маркови, Радини вълнения, Представлението, *Силистра-Йолу, Пиянството на един народ, *Победителите угощават победените, При Рилския манастир, Новото гробище над Сливница, *Елате ни вижте, Моите песни, (**Една българка, **Иде ли?, **Немили-недраги, **Българският език).
2. **Алеко Константинов.** **Страст*, (***Пази, боже, сяпо да прогледа, **Бай Ганьо*).
3. **Пенчо Славейков.** *Ралица*, (***Луд гидия, **Неразделни*), (за самот. четене: **Во стаичката пръска аромат*).
4. **Елин Пелин,** *Ветрената мелница, *Гераците, Занемелите камбани, Самодивските скали*, (***На браздата, **Андрешко, **Косачи, **Сиромашка радост*).
5. **Пейо Яворов.** *Градушка, На нивата, Хайдушки песни, Две хубави очи, На Лора*, (***Арменци, **Заточеници*).
6. **Димчо Дебелянов,** *Помниш ли, помниш ли, Аз искам да те помня все така, Един убит, *Сиротна песен*, (***Скрити вопли*).

СПИСЪК НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЗА РЕЦИТИРАНЕ НАИЗУСТ В 11. КЛАС

- Откъс от „*Епопея на забравените*“, от И. Вазов;
- „*Две хубави очи*“ от П. Яворов“;
- „*Помниш ли, помниш ли...*“ от Д. Дебелянов.

XII КЛАС		БРОЙ ЧАСОВЕ ПО ГЛОБАЛНИ ТЕМИ
КЛАС	ПРИМЕРНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЧАСОВЕТЕ СПОРЕД ЕДИНИЦИТЕ НА СЪДЪРЖАНИЕТО	ТЕМИ
XII	<p>Научен стил на речта. Сфера на употребата Жанровете на научния стил: монография, статия, рецензия, анотация, реферат, учебник, лекция. Езикови признаци на научния стил: думи с отвлечено значение, научни термини и изрази.</p> <p>Публицистичен стил. Сфера на употребата му. Жанрове на публицистичния стил: информация, репортаж, очерк, фейлетон, интервю, реклама. Езикови признаци на публицистичния стил: обществено-политическа лексика и фразеология, научни термини от различни области на производството и икономиката, културата и спорта; неологизми, експресивна лексика, чужди думи, стилистични фигури.</p> <p>Преговор. Подготовка за изпита за степен бакалавър.</p> <p>Българската литература между двете Световни войни – обзор. <i>От авторска литература между двете Световни войни: Христо Смирненски, Гео Милев, Никола Фурнаджиев.</i></p> <p>Български модернизъм през 20-те години на XX век – обзор. <i>От авторска литература през 20-те години на XX век: Елисавета Багряна, Йордан Йовков, Мишо Хаджийски, Никола Вапцаров.</i></p> <p>Съвременната българска литература – обзор. <i>От авторска съвременна българска литература: Димитър Талев, Димитър Димов, Антон Дончев, Николай Хайтов, Вера Мутафчиева.</i></p> <p>Съвременна българска поезия – обзор. <i>От авторска съвременна поезия (по избор).</i></p> <p>Български поети от Бесарабия – обзор. <i>От авторска съвременна бесарабска поезия (по избор).</i></p> <p>Часове за междудисциплинарни дейности</p>	<p>11</p> <p>10</p> <p>11</p> <p>26 хум./17 реал.</p> <p>44 хум./29 реал.</p> <p>20 хум./16 реал.</p> <p>5 хум./2 реал.</p> <p>5 хум./2 реал.</p> <p>4 хум./4 реал.</p>

СПЕЦИФИЧЕСКИ КОМПЕТЕНЦИИ

1. Демонстрира лична езикова и културна идентичност в европейския и глобален контекст, като проявява цялостност на личността си и достойнство, емпатия и откритост в полилингвалния и мултикултурален свят.
2. Съотнася речевата ситуация с дискурса в лична, ученическа и публична комуникация, като проявява конструктивно отношение и добронамереност.
3. Интерпретира художествени текстове на българската литература, представя се като привърженик на националните и общочовешки ценности.
4. Създава собствени устни и писмени текстове от различен тип на различни информационни носители, като прилага книжовните норми на българския език (граматически, лексикални, стилистични) и демонстрира езикова увереност, самостоятелност и оригиналност.
5. Осмисля читателския и езиковия си опит въз основа на емблематичните автори и значими за българската култура творби за личностно развитие в продължение на цял живот, като придобива естетически и етически усет.

Единици на компетенциите	Единици на съдържанието	Учебна дейност и препоръчителни продукти на обучението
<p>1.1. Изразява уважение към българската литература като изява на българската духовност.</p> <p>1.2. Възприема литературата като средство за себеутвърждаване в социума, за изграждане на хармонични отношения с другите.</p> <p>1.3. Уважава българския духовен геней и естетическите постижения на другите етноси и народи.</p> <p>1.4. Ориентира се в тематичното многообразие в съвременната българска поезия.</p> <p>1.5. Систематизира лирическите мотиви в поезията на българските автори от Бесарабия и Таврия.</p> <p>2.1. Участва в дискусии върху учебно-научни теми по време на урока.</p> <p>2.2. Спазва основни езикови норми на правописа в устната си реч.</p> <p>2.3. Спазва стиловите норми в книжовната си реч на лексикално и синтактично ниво.</p> <p>2.4. Създава монологична реч в съответствие с целта и речевата ситуация.</p> <p>2.5. Участва пълноценно в диалог, дискусия.</p> <p>2.6. Определя водещата тема на текста от публицистичен и художествен стил.</p>	<p>Лирически мотиви и идеи в съвременната българска поезия; автори и творби.</p> <p>Лирически мотиви и идеи в поезията на бесарабските български поети; автори и творби.</p> <p>Мишо Хаджийски „Баба Пена от Орманджи“.</p> <p>Научен стил на речта. Сфера на употреба. Жанровете на научния стил: монография, статия, рецензия, анотация, реферат, учебник, лекция. Езикови признаци на научния стил: думи с отвлечено значение, научни термини и изрази.</p> <p>Публицистичен стил.</p> <p>Сфера на употребата му. Жанрове на публицистичния стил: информация, репортаж, очерк, фейлетон, интервю, реклама.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да изрази отношението си към духовните постижения на българския народ и в частност към литературата; - Да илюстрира понятията от народопсихологията: национално самосъзнание, национално достойнство, самобитност, нравственост, душевност с примери от изучените творби; - Да интерпретира понятията национално самосъзнание, национално достойнство, самобитност, нравственост, душевност в контекста на изучените произведения от българската литература, създадена в България и в Бесарабия; - Да опише нравствено-етичните норми на българина преселник, отразени в езика и в пространствения модел на неговото битие; - Да изследва и интерпретира характеристиките на опозицията свое/чуждо в дадено произведение или литературен период; - Да определя кой текст от предложените за анализ е от научен стил; - Да определя темата на текста, целта на създаването, тип текст; - Да определя жанра на текста; - Да определя термини от други лексикални единици в научния текст; - Да тълкува термините; - Да използва вярно терминологията в обсъждането на учебно-научна тема; - Да задава въпроси по темата на урока и участва в диалог с учителя; - Да открива и назовава признаците на текста от научния стил; - Да формулира и задава въпроси на докладчика при публична лекция;

<p>3.1. Разбира и коментира ролята на художествени (образни) елементи в езика на текста от публицистичния и художествен стил.</p> <p>3.2. Коментира контекстовата роля на различни езикови средства за създаване на образа в художествения текст.</p> <p>3.3. Коментира текстовете на микрофолклора (пословици, поговорки, фразеологизми) като образително средство в художествения текст.</p> <p>3.4. Осмисля развойните тенденции в българската литература и мястото на всяка творба в литературния процес.</p>	<p>Езикови признаци на публицистичния стил: обществено-политическа лексика и фразеология, научни термини от различни области на производството и икономиката, културата и спорта; неологизми, експресивна лексика, чужди думи, стилистични фигури.</p> <p>Основните характеристики на литературния период, обхващащ времето между двете Световни войни, както и след Втората световна война.</p> <p>Основните автори, произведения, литературна периодика.</p> <p>Литературните стилове и направления.</p> <p>Мястото на творчеството на Христо Смирненски в поетическата традиция.</p> <p>Основните творби на Смирненски, разкриващи тематиката на неговата поезия.</p> <p>Особеностите на българския литературен модернизъм през 20-те години на XX век.</p> <p>Естетическите възгледи и гражданската позиция на Тео Милев.</p> <p>Основните характеристики на експресионизма като литературно направление.</p> <p>Развитие и задълбочаване на понятията за историколитературен процес. Романтизъм и реализъм. Литературен род и вид.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да отговаря на въпросите по време на представянето на научния си реферат; - Да формулира своето мнение, като го изказва по време на дискусия; - Да споделя мнението си по учебна тема в разговора с приятеля, като използва терминологията на предмета и умее да бъде точен и кратък; - Да съкращава текста, като го предава чрез тезиси; - Да подготви публично изказване на литературна или общокултурна тема; - Да дискутира, свързвайки житейски и литературни проблеми; - Да се изразява на книжовен български език; - Да владее екстралингвистичните средства за въздействие върху слушателите; - Да прави оценка на творчеството на писателя (поета) в контекста на съвременната ценностна система; - Да определя кой от предложените за анализ текстове е от публицистичен стил; - Да определя темата на публицистичния текст, целта на създаването, тип текст; - Да определя жанра на научния текст; - Да коментира езиковите признаци на текста от публицистичния стил, като определя целта на използването на езиковите елементи, характерни за публицистичния стил; - Да коментира чужди и свои поведенчески прояви, провокирани от литературни примери – текстове от всички литературни родове; - Да покаже ориентация в спецификата на изучавания литературен период; - Да съпостави отделните подпериоди по определени критерии;
<p>3.5. Съотнася емоционалното въздействие на текста с идейно-естетическата концепция на произведението.</p> <p>3.6. Определя особеностите на авторския стил, на литературното направление, група.</p> <p>3.7. Осмисля литературната творба като изкуство на словото и като културологична стойност.</p> <p>3.8. Прави оценка на творчеството на писателя (поета) в контекста на съвременната ценностна система.</p>		

<p>4.1.1. Спазва основни езикови норми на правоговора в устната си реч.</p>	<p>Психологизъм в литературата. Експресионизъм.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да работи с литературна периодика с конкретна цел; - Да назове характеристиките на литературните направления;
<p>4.2. Спазва основни езикови норми на правописа в писмената книжовна реч.</p>	<p>Понятие за традиция и новаторство. Понятие за условността в изкуството (литературата). Езопов език. Гротеска.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да чете и анализира произведения на Христо Смирненски в контекста на определена тема; - Да открива художествени (образни) елементи в езика на публицистичния стил;
<p>4.3. Прилага основни езикови норми на пунктуацията в писмената книжовна реч.</p>	<p>Лирически герой, лирически говорител.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да съпостави естетически възгледи, изразени в литературната периодика;
<p>4.4. Спазва стилови норми в книжовната си реч на лексикално ниво.</p>	<p>Символни образи на българската менталносту Багряна.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да прави лингвокултурологичен анализ на поемата
<p>4.5. Използва знанията си за жанровите признаци при написване на очерк, информационна бележка, репортаж.</p>	<p>Новото поетическо светоусещане във <i>Вечната и святата</i> на Багряна. Развойните тенденции в реалистичното направление.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Септември с оглед откриване особеностите на експресионистичната естетика; - Да прави частична и пълна характеристика на образа на литературен герой;
<p>4.6. Отчита особености на жанровете от научния стил при написване на статия, рецензия, анотация, реферат.</p>	<p>Знакови за творчеството на Йордан Йовков творби: сюжет, герои. Особенности на Йовковия естетизъм и хуманизъм.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да открива и назовава похватите за характеристика на героя; - Да определя конкретно-историческото и общочовешкото в художественото произведение;
<p>4.7. Използва различни видове редактиране на свой и чужд текст.</p>	<p>Спецификата на разказваческия талант на Мишо Хаджийски; особеното в световъзприемането на българина преселник.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да осмисля писателското творчество като единство на традиция и новаторство; - Да преразкаже епизоди отразказите на Йордан Йовков;
<p>4.8. Създава интерпретативен текст (фрагмент от текст или цялостен писмен текст) на литературна и общокултурна проблематика.</p>	<p>Мястото на Вапцаровото творчество в българската поетическа традиция. Екзистенциални идеи в поезията на Вапцаров.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да наблюдава и коментира проявенията на общочовешкото в конкретното поведение на Йовковите герои; - Да представи символната роля на зооморфните образи у Йовков; на опозициите „горе-долу“, „свой-чужд“ и др.;
<p>4.9. Проучва литературен или културен проблем, за да създаде доклад, реферат и др.</p>	<p>Нормативният характер на литературната естетика по времето на тоталитаризма и отражението му върху творчеството на авторите, създали своите произведения след политическите промени в България от 1944 г.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да съпостави Йовкови герои с тези на Мишо Хаджийски; - Да анализира поетически творби на Вапцаров в контекста на определена тема;

<p>5.1. Съпоставя теми, идеи и проблеми от българската, румънската и руската литература.</p> <p>5.2. Съотнася поетическите мотиви и естетическите насоки в българската поезия с европейските (културни универсални модели.)</p>	<p>Образци на българския исторически роман от съвременната българска литература – сюжети, образи, идеи.</p> <p>Основните аналитични подходи за анализ на лиричната и епическа творба.</p> <p>Задълбочаване на понятията за езика.</p> <p>Научен стил на речта. Сфера на употреба. Жанровете на научния стил: монография, статия, рецензия, анотация, реферат, учебник, лекция. Езикови признаци на научния стил: думи с отвлечено значение, научни термини и изрази.</p> <p>Публицистичен стил. Сфера на употреба му. Жанрове на публицистичния стил: информация, репортаж, очерк, фейлетон, интервю, реклама. Езикови признаци на публицистичния стил: обществено-политическа лексика и фразеология, научни термини от различни области на производството и икономиката, културата и спорта; неологизми, експресивна лексика, чужди думи, стилистични фигури.</p> <p>Преговор. Подготовка за изпита за степен бакалавър.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Да сравни поетически текстове на Смирненски и Вапцаров и да открие стилистичните и идейните им особености; - Да напише реферат по дадена тема; - Да разбира и интерпретира образната система, темите и идеите на литературната творба; - Да проучи литературен или културен проблем и да създаде доклад, реферат и др.; - Да подбере и синтезира текстове материал от Интернет по зададен проблем или критерии; - Да анализира публицистични материали откъм тематика, език и стил; - Да подготви публично изказване на литературна или общокултурна тема; - Да създаде публицистични материали за училищно издание или за местния печат; - Да дискутира, свързвайки житейски и литературни проблеми; - Да напише информационна бележка за СМИ; - Да напише анотация; - Да редактира свой и чужд текст. <p>Продукти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - публично изказване на литературна или общокултурна тема; - самостоятелни научно-учебни текстове в устна и писмена форма; - научно-учебни писмени текстове от различен жанр; статията, рецензията, анотацията, реферат; - участие в дискусиите, в урочното общуване в диалогична форма; - текст от публицистичния стил: очерк, интервю, информационна бележка, репортаж; - есе по литературна или общокултурна тема.
---	---	---

СПИСЪК НА ПРЕПОРЪЧВАНИ ТВОРБИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ИЗУЧАВАНЕ В 12. КЛАС

1. Христо Смирненски. *Децата на града: Зимни вечери, Цветарка, *Стария музикант, *На гости у дявола, Приказка за стълбата, Към висини.*
2. Гео Милев, *Септември.*
3. *Никола Фурнаджиев, *Конници.*
4. Елисавета Багряна, „*Вечната и святата*” – *Кукувица, Унес, Младост, Моята песен, (**Потомка).*
5. Йордан Йовков, *Песента на колелетата, Албена, Шибил, Индже, (**По жицата, **Серафим, ** Другоселец).*
6. Мишо Хаджийски. *Баба Пена от Орманджи, (**Козя гайда, Кръчмата на Мънзула)*
7. Никола Вапцаров. *Вяра, *Писмо (Ти помниш ли...), Песен за човека, Прощално, Предсмъртно, (**Пролет).*
8. Димитър Талев, *Железният светилник*
9. Антон Дончева, *Време разделно (откъси).*
10. Николай Хайтов, *Козият рог, Дърво без корен.*
11. Автори от съвременна българска поезия *(по избор).*
12. Автори от съвременна бесарабска поезия *(по избор).*

СПИСЪК НА ТВОРБИ ЗА САМОСТОЯТЕЛЕН ПРОЧИТ В 12. КЛАС

1. Димитър Димов, *Тютюн.*
2. Вера Мутавчиева, *Предречено от Пагане.*

СПИСЪК НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЗА РЕЦИТИРАНЕ НАИЗУСТ

- Стихотворение по избор от цикъла *Децата на града* от Христо Смирненски;
- *Вяра* от Никола Вапцаров;
- Автор и стихотворение *(по избор)* от съвременна българска поезия;
- Автор и стихотворение *(по избор)* от съвременна бесарабска поезия.

V. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ ОТНОСНО ПРЕПОДАВАНЕ-ОБУЧЕНИЕ- ОЦЕНЯВАНЕ

Независимо от дълбокото интегриране на езиковата и литературната част на предмета, говорейки за дидактическите стратегии в преподаването на *българския език и литература* като предмет в лицейските класове, трябва да отчитаме спецификата им в контекста общите цели и задачи.

Обучението по български език дава възможност за изява на индивидуалността на ученика чрез учебното съдържание да осъществява познавателна дейност.

Оттук нараства ролята на разнообразните **видове самостоятелна работа**. На първо място – работата с текста. Тази работа започва от структурната, формалната му страна (структура, композиция, тип) в насока към съдържателната. От анализа на чужд текст учениците минават към създаването на собствен текст (по план, предложен от учителя, после по собствен план). Творческите работи се пишат в различни жанрове – есе, очерк, разказ и други. Особено място се отделя на работата с художествен текст. Тук учениците се запознават с естетическата функция на словото.

Междупредметната връзка се реализира чрез навлизането на научния стил в речта, който учениците могат да изучават по учебно-научни текстове от различни предмети. Този момент способства за теоретическото овладяване на стиловете на речта: през частно-стилистични прояви се откриват общи закономерности във функционирането на езика.

При преподаването на българския език в лицейските класове трябва да се спазват два основни принципа:

- а) системно-структурният;
- б) комуникативно-речевият.

Като се опираме върху **системно-структурния принцип**, създаваме условия за по-леко преодоляване на отклоненията от книжовно-стиловите норми. Активизират се получените знания за езиковите единици от всички нива. При това езиковите единици се отделят и осъзнават в действие, в процеса на построяването на текста.

Комуникативно-речевият принцип предполага изучаването на езиковите явления с оглед функционирането им в речта. Този принцип изисква акцентът да се сложи върху развитие на речевите способности и словесно-творческите възможности на учениците.

Комуникативността предполага и **функционално-стилистична** насоченост. Учениците трябва да се включват в различни речеви действия, при това те да се съотнасят с основните етапи при създаване на текст: ориентиране, планиране, реализация и контрол:

- а) **ориентирането** в ситуацията на общуването означава да се притежава умение за осмисляне на темата на изказването, да се избира най-подходящата форма на изказване;
- б) **планирането** предполага лицеистите да подбират материал, да съставят програма, да се съобразят със стила, типа, вида, формата, жанра на изказването;
- в) **(само)контролът** предполага наличието на редакторски умения, чрез които се усъвършенствува речта.

Комуникативно-речевият принцип в най-голяма степен стои в основата на междудисциплинарността *език и литература*. На уроците по български език и литература трябва да присъствуват активни диалози, дискусии; да се дава възможност за индивидуални и групови изяви на учениците.

Личността на ученика се обогатява интелектуално, морално и естетически, обогатяват се чувствата ѝ, като активно се работи с художествени и научни текстове като цяло. Тези текстове се дават за рецептивна, репродуктивна и, главно, – за продуктивна, творческа, мисловна, речево изразена дейност. Акцент в работата получават особеностите на художествения текст (общото и различното) – естетическата му страна, изразена в езиковите особености. Основните задачи, съдържанието, препоръчителните методически подходи са насочени към реализацията на образователния стандарт.

За възприемане на българската литература като непрекъснат процес, осъществен в тясна връзка със социално-историческото развитие на българския народ, в лицейските класове се прилага **историко-литературният, историко-типологичният подход**. Литературните явления се представят в конкретно-исторически контекст, в тясна връзка с хуманитарните възгледи на времето. Водещо място заема **културологичният подход** при изучаване на литературните явления. Извежда се общото и специфичното в художественото пресътворяване на националната съдба в литературата, създадена в метрополията и в българската диаспора в Молдова. Наред с това, чрез съпоставка с румънската и руската литература, се откриват общи културни символи и форми на словесността в контекста на съответната културна епоха. Водеща цел в този процес е етнокултурната идентификация, мислена като принадлежност към българския народ и българската прародина. Приобщаване към изконните български ценности и стремеж те да бъдат съхранени за поколенията.

Литературната програма се възприема не просто като съвкупност от текстове, а като възможност за откриване на културни универсалии. Полилингвистичният и поликултурният характер на учебната програма предполага диалога като възможност за разбиране и толериране на етнокултурите.

В лицейските класове съществено условие за резултатност е преодоляването на манипулативния характер на обучението, при който лицеистът е обект на

въздействие. Постигането на литературна компетентност изисква равнопоставеност на участниците в образователния диалог в съответствие с описаните по-горе принципи на конструктивизма като съвременна образователна парадигма.

В контекста на казаното е и препоръчителният методически апарат. Той трябва да отчита промените, настъпили във възприемателните и интелектуалните възможности на лицеистите. Доминиращата роля на емоционалното съпреживяване в 5-9 клас отстъпва място на приоритетната роля на рационалното отношение към литературния текст в 10-12 клас. При това между двата типа възприятие следва да се намери разумен баланс.

От известните литературно-дидактически методи в лицейските класове се дава предпочитание на продуктивните: творческо четене и евристичен метод.

Чрез съответните задачи се развива абстрактно-логическото и творческото мислене. Преследват се резултати на развиващото обучение, а именно: изменения у личността в сферата на интелекта, съзнанието, способностите, емоционално-волевите качества, ценностните ориентации. В организацията на литературното образование значение имат всички известни урочни ситуации – въвеждащи, мотивационни, реализиращи урочната тема, затвърдяващи новото знание, творчески, обобщаващи. Приоритетна роля се дава на творческите ситуации, реализирани чрез:

- дидактически (проблемни въпроси);
- работа по групи върху задачи от различен тип;
- интерактивни методи;
- игрови ситуации;
- литературоведски анализ;
- самостоятелна интерпретация на непознат текст;
- изразително четене и декламирање на текст;
- защита на реферати;
- участие в проект/създаване на проект.

Беседата, дискусиата, илюстративното четене като методи запазват своето значение в лицейските класове. Значение придобива и проблемната лекция за изясняване на глобални въпроси, свързани с литературно-историческия подход. Възприемането на литературната творба като изкуство на словото е свързано с формирането на интерпретаторски способности. Лицеистите трябва да получат знания за интерпретативни модели, които творчески да прилагат в зависимост от вида текст. Това става възможно, например, в XII клас (за предпочитане в хуманитарния клас), когато са придобити знания по теория на текста.

По-долу се предлагат критерии за оценка на писмен ученически текст в научно-учебен или публицистично-учебен жанр:

- съответствие между тезата и зададения проблем;
- логическо извеждане на ред от подтези;

- цитати и уместно позоваване на литературния текст;
- преразказ с функция на илюстрации.

Оценяване на умения за композиране и структуриране на ученически текст:

- формулиране на адекватен спрямо темата увод;
- изложение;
- логично изведено заключение;
- смислово обвързване на композиционните и структурните елементи на ученическия текст.

Оценява се спазването на книжовните и стиловите норми в езика (в писмената реч).

Оценяват се умения за графично и езиково оформяне на ученическия текст:

- графично отделяне на смисловите части в абзац;
- употреба на система от глаголни форми;
- синтактично правилно построяване на изреченията;
- лексикална съчетаемост на думите;
- стилова уместност на думите;
- аргументирано преминаване от един стил в друг стил;
- умения за предаване на звуковия изказ в буквен запис (компетенции за правопис);
- пунктуационни умения.

Предлагаме критерии за оценка и на комуникативно-практическите умения за устни изказвания на лицеистите:

- умения за ориентация в комуникативната ситуация;
- разбиране на вложения в текста смисъл;
- умение да се спазва съответствие между комуникативното намерение и езиковата структура (стил, композиция).

При оценяването на ученическите писмени текстове, както и устните изказвания, трябва да се спазват не само външните, но и вътрешните критерии спрямо ученическия текст, доколкото той е уникален и съдържа неповторимостта на личния опит на своя създател. Ученическите текстове разкриват личностни, възрастови, социокултурни особености, а също така интелектуалното развитие на авторите си.

Учителят трябва да отчита и личностния напредък на ученика в създаването на оригинални текстове (с оглед на школки жанрове – съчинения).

Предлагат се три равнища на критерии за проверка и оценка на литературните компетенции, формиращи в процеса на общуване с художествената литература.

Първо равнище. Проверка на **основни знания**, предхождащи работата с литературен текст:

- Знания за българския литературен процес в единство на литературните периоди;

- Знания за автори и за литературни произведения и отнасянето им към литературните периоди;
- Знания за основните литературни направления;
- Знания за основните литературни родове и видове;
- Знания за различните форми на устна и писмена реч.

Второ равнище. Проверка на **основни знания и умения** за литературния текст, необходими за адекватното му възприемане:

- Проверка на познаването и разбирането на съдържанието на литературния текст; проверка на умението да се преразкаже текстът цялостно или по фрагменти;
- Ориентиране в общия идеен смисъл на произведението;
- Умение да се назове и аргументира идейният смисъл;
- Проверка на умението да се определи епохата и мястото на произведението и автора в нея;
- Проверка на уменията за анализ на епически текст;
- Проверка на уменията за анализ на лирически текст;
- Проверка на степента на владеене на лингвистичните средства за изявяване на знанията в устна и писмена форма.

Трето равнище. Проверка на **основни умения за разбиране** на художествената същност на литературния текст:

- Разбиране на връзката между художествената структура на епически и лирически текст и идейно-естетическия смисъл; умение да се обоснове тази структура с оглед на авторския стил и стила на епохата или литературното направление;
- Умение да се открият, назоват и проследят принципите на построяване на сюжета и фабулирането в епическата творба; умение да се обосноват тези принципи от гледна точка на авторския замисъл (или да аргументират авторския замисъл);
- Ориентиране в образната система в епическа творба; умения за откриване и назоваване на идейните внушения чрез героите; изразяване на лично отношение към екзистенциалните проблеми, на които са носители героите;
- Умения да се свързва теоретико-литературното знание с идейната и въздействената стратегия на произведението;
- Ориентираност в различните типове изказвания в художествената тъкан на епическо произведение – описание, повествование, диалог, лирически монолог, авторското отстъпление;
- Умение да се оцени националната литература в контекста на европейската.
- Умение да се съпоставят и коментират общи и различни мотиви в българската литература, създадена в България и в Бесарабия.

Критерии, удостоверяващи способността за самостоятелно учене и ценностно отношение:

- Умения да се откриват и да се назовават водещи хуманитарни идеи, вложени в творбата, в творчеството на автор, в литературен период, направление;
- Разбиране на връзката автор – герой – читател и изразяване на лична позиция на лицеиота като част от триадата;
- Способност да се изрази мотивирано отношение към литературната проблематика, като се построят съобщения (устни и писмени), адекватни на замисъла и потребността на слушателя (читателя);
- Мотивирано активно участие в класни и извънкласни дейности в обществени прояви, свързани с изявата на българското като мисловна и душевна нагласа.

Практическото замерване и оценяване на резултатите се извършват от учителя в зависимост от конкретните условия на работа. При текущо оценяване или при изпит към операционализирането на критериите се подхожда диференцирано.

Постигането на основните цели на обучението по български език и литература, заложиени в стандарта, се удостоверява чрез формата на изпита за степен *бакалавър*.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Cadrul de referință al curriculumului național, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 432 din 29 mai 2017.
2. Codul Educației al Republicii Moldova, modificat LP138 din 17.06.16, MO184-192/01.07.16, art. 401, intrat în vigoare 01.07.16.
3. Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”. Publicat: 21.11.2014 în Monitorul Oficial Nr. 345-351.
4. Curriculumul de bază. Sistem de competențe pentru învățământul general, 2018,
5. Cadrului European Comun de Referință pentru Limbi, 2018.
6. Guțu, Vl., Curriculum educațional. Chișinău: CEP USM, 2014.
7. Evaluarea curriculumului național în învățământul general. Studiu. Chișinău: MECC, IȘE, 2018.
8. Bucun, N.; Guțu, Vl.; Ghicov, A. [et al.] Evaluarea curriculumului școlar. Ghid metodologic. Chișinău: IȘE, 2017.
9. Алипиева А. Литературата като култура в училищния образователен дискурс. В сп.
10. Български език и литература, № 4, 1998.
11. Быстрова Е. А., Черкезова М. В. О филологическом образовании в школе. В: „Педагогика”, № 6, 1997, с. 43–49.
12. Базовый куррикулум. Нормативные документы. Кишинэу: ИППИ, 1998.
13. Воробьев, В. В. Културологичната парадигма на руския език. 1994.
14. Гадамер Х. Г. Значение на хуманистичната традиция в науките за духа. В: Истина иметод. ЕА, Плевен, 1997.
15. Гуцу В. Основы национального куррикулума. Кишинэу, 2007.
16. Дамянова А. Конструктивизмът – новата образователна парадигма? В сп. Български език и литература, № 5, 2005.
17. Демирева К. Обучението по български език и литература в Молдова. Български език и литература. София, 2002 №1.
18. Демирева К., Рацеева Е., Кара Н. Гид за приложение на курикулума по български език и литература в лицейските класове. Кишинэу, 2007.
19. Демирева К. Интертекстуалност, мултикултурно образование, критическо мислене. В сп. Български език и литература, № 4, 2008.
20. Димитрова Г. Лингвокултурологията – наука от постнекласическата епоха. Електронно издателство LiterNet. 2008.

21. Гейхман Л.К. Интерактивное обучение как модель межкультурной коммуникации./ Вестник МГУ. Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2003. № 3.
22. Кара Н. Български език в Молдова./ Българи в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Том осми. Велико Търново, 2004.
23. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва, 1997.
24. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва, 2001.
25. Милков Л. Конструктивизмът като образователна идея. Сп. Педагогика, бр. 1, 2006.
26. Узнаем друг друга лучше. Межкультурное воспитание посредством литератур этносов совместно проживающих в Республике Молдова (румын, украинцев, русских, гагаузов, болгар), Кишинэу: Cartier, 2005.
27. Рацеева Е. Писателят Мишо Хаджийски//Българи в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Том осми. Велико Търново, 2004, с. 119-131.
28. Рикьор Пол. Универсална цивилизация и национални култури. В: История и истина. София, 1993.